

VĒSTURES AVOTI

<https://doi.org/10.22364/lviz.110.06>

ANDREASS MEIJERS UN VIŅA “KĀDA JAUNA VIDZEMES, KURZEMES UN VĀCIJAS APCEĻOTĀJA VĒSTULES” (1777)

Edgars Ceske

(Turpinājums, sākumu sk. žurnāla 2019. g. 1. nr.)

Andreass Meijers dzimis Rīgā 1742. gada 21. februārī (5. martā) turīga patricieša – tirgotāja ģimenē. Pēc Rīgas Domskolas beigšanas – 1760. gadā Meijers dodas studēt filozofiju Kēnigsbergas Universitātē, kur starp viņa pasniedzējiem ir pats Imanuels Kants. Tomēr drīz vien priekšroka tiek dota teoloģijai, un 1761. gadā Meijers Kēnigsbergas Universitāti nomaina pret studijām nelielajā Erlangenes Universitātē Vidusfrankonijā. 1764. gadā viņš veic savu “lielo literāro ceļojumu”, kura laikā apmeklē apmēram 25 Vācijas nozīmīgākos literāros un zinātnes centrus. Ceļojums beidzas Leipcigā, kuras universitātē Meijers mācās pēdējos četrpadsmit mēnešus. Rīgā viņš atgriežas 1766. gada sākumā un kļūst par mācītāju kādā Vidzemes draudzē, tomēr ātri vien apzinās, ka garīdznieka amats nav viņa īstais aicinājums. Pēc vecāku nāves, 1770. gada sākumā, Meijers no jauna atstāj Vidzemi – šoreiz uz visiem laikiem. Viņš dodas uz Berlīni un Drēzdeni, no turienes – uz Baireitu, kur tiek stādīts priekšā Brandenburgas–Ansahas–Baireitas markgrāfam Aleksandram. Valdnieks pagodina ceļotāju, piešķirot viņam galma padomnieka titulu. Tomēr galminieka karjera Meijeru nevilina: viņš apmetas klusā provinces pilsētiņā Kulmbahā, nodibina ģimeni un turpina sarakstīties ar ievērojamākajiem vācu rakstniekiem.

18. gadsimta 70. gados diezgan lielu popularitāti iegūst viņa darbs “Kā jaunai sievietei sevi cienīgi pilnveidot?” (“*Wie soll ein junges Frauenzimmer sich würdig bilden?*”). Laikā no 1772. līdz 1780. gadam tas piedzīvo 12 izdevumus, bez tam tiek tulkots daņu

(1782) un holandiešu (1784) valodā. (Par 1777. gadā iznākušo “Kāda jauna Vidzemes, Kurzemes un Vācijas apceļotāja vēstuli” sabiedrisko rezonansi ziņu trūkst.) 1797. gadā Meijers kļūst par vienkāršu pastmeistaru nomaļā Tīringas ciemā – Jūdenbahā, kur mirst 1807. gadā.

Centrālā vieta ceļojumu vēstulēs, ciktāl tajās pieminēta Vidzeme, ierādīta Rīgas pilsētas un jo īpaši – rātskungu amatā stāšanās ceremoniāla aprakstam; autora simpātijas pieder Rīgas maģistrātam un Domskolai. Otra galvenā tēma – muižnieku apspiesto latviešu dzimtzemnieku smagais stāvoklis. Vienīgais gaišais akcents šeit ir attēlotā Līgo svētku svinēšana kādā Vidzemes muižā. Meijers apraksta arī Jelgavu (*Mitau*), pakavējoties pie Kurzemes hercoga Pētera Birona personības un nepabeigtās jaunās, Bartolomeo Rastrelli projektētās pils, kā arī Liepāju (*Libau*).

Andreasa Meijera “Kāda jauna Vidzemes, Kurzemes un Vācijas apceļotāja vēstules” (*Briefen eines jungen Reisenden durch Liefland, Kurland und Deutschland*) satur interesantu kultūrvēsturisku informāciju par politiskajām un sabiedriskajām attiecībām, par Rīgas, Jelgavas un Liepājas apbūvi, pilsētnieku un zemnieku sadzīvi. Neskatoties uz dažām neprecizitātēm un paviršībām,¹ šis līdz šim plašāk nepazīstamais ceļojumu apraksts ir augstu vērtējams arī kā viens no pirmajiem dzimtbūšanas kritikas paraugiem no pilsoņu kārtas pozīcijām.

Andreass Meijers

KĀDA JAUNA VIDZEMES, KURZEMES UN VĀCIJAS APCEĻOTĀJA VĒSTULES. 1. SĒJUMS

Piektā vēstule

Rīgā, 1770. gada 16. jūnijā

Lai arī cik daudz iepriecinājumu es šeit nebūtu baudījis, tomēr mans nodoms ir Rīgu tuvākajās dienās atstāt. Tātad, mans dārgais K..., negaidiet šajā ziņojumā sīkākus izskaidrojumus par to, kas vēl

man Jums sakāms: sagatavošanās [40] aizceļošanai, šķiršanās komplimenti un tūkstošiem citu sīkumu aizņem visu manu laiku; un, lai arī es neatstāšu ārpus uzmanības neko, kas kaut kādā mērā spētu apmierināt Jūsu zinātkāri, tomēr Jums būs jāsamierinās ar to, ka tas, kas man Jums sakāms, tiks pasniegts skices veidā. – Pēdējā sestdienā es biju pietiekami ziņkārīgs, lai vēl pirms aizbraukšanas apskatītu Daugavgrīvu. Lai šo nelielo, divu jūdžu garo ceļojumu padarītu tīkamāku, es savācu sabiedrību, kas sastāvēja no sešām personām; un, tā kā diena bija skaidra un rāma, mēs savam braucienam izvēlējāmies šlūpu² (*Schaluppe*) – un man jāsaka, ka es vēl nekad ar tādu patiku neesmu ceļojis pa ūdeni kā šodien. Šis pārvietošanās līdzeklis ērti var uzņemt divdesmit cilvēkus un ir apgādāts ar traukiem vīnam, alum, tabakai, gaļai, maizei un visu veidu mājturības piederumiem un iekārtām. To airē astoņi airētāji, kas ir krievi; tie ieņem viņiem ierādīto vietu laivā. Mūsu [41] vedēji bija tērpti baltos linu uzvalkos un sarkanos kreklos, ar zaļām vadmalas cepurēm, kuru priekšpusē greznojās monogramma C II (Katrīna II). Viens no viņiem kā brauciena vadītājs un stūrmanis apsēdās pie stūres aira; pārējie gaidīja viņa mājienu, lai uzsāktu braucieni, un padevīgi uzlūkoja viņu ar uzmanīgiem skatieniem. Zīme tika dota, un ar pārsteidzošu troksni airi tika reizē iemērkti ūdenī un pievilkti. Šādā šlūpā mēs nu izbraucām ap 7 no rīta, un vienā mirklī pilsēta pazuda no mūsu redzesloka. Bet cik patīkami, cik negaidīti es tiku pārsteigts, kad bez nelielas jaukas salas, ko šeit sauc par *Holm*³ un kas paredzēta kokmateriālu novietošanai, Daugavas krastā ievēroju apvidu, kas brīnumjauki atšķīrās no tiem neapstrādātajiem un tuksnesīgajiem smilšu kalniem, kurus es [42] biju novērojis pilsētas pusē. Viss, manu K., kas vien dabā ir daiļš, šeit atklājās gan pie upes tuvu esošajās pļavās, gan pakalnos, kurus rotāja tumši krūmi un kuru pakājē izklaidus atradās izprieču muižiņas un jaukas dārza celtnes. Bet sajūsma mani pārņēma daudz vairāk, kad atskanēja jaukās meža iemītnieču – lakstīgalu dziesmas. Šeit bija tā vieta, kur es visā pilnībā ar visām maņām sajutu to, par ko savā laikā rakstīja nemirstīgais Kleists⁴ [..]

Tik lielksmojoša bija šī pilnībā romantiskā ainava, ka mēs, no šīs ainas [43] apburti, Daugavgrīvu nepamanījām ātrāk, pirms bijām piestājuši krastā. Mēs iegriezāmies angļu mājā, pēc tam uzkāpām augstajā novērošanas tornī, no kurienes var ieraudzīt reidu un

daļu no Baltijas jūras, bet pēcpusdienā apskatījām pašu cietoksni. Tā kā mēs pilsētā bijām apgādājušies ar pasēm, tad bez ierunām saņēmām atļauju apskatīt tā ārējos nocietinājumus, kas, kopš šis cietoksnis atrodas krievu rokās, ir tik priekšzīmīgi ierīkoti, ka Rīga Daugavgrīvas nocietinājumus var uzskatīt par drošu priekšposteni, ja kādreiz kādam Krievijas ienaidniekam ienāktu prātā uzbrukt šai [Vid]zemes galvaspilsētai. – Tā kā izbraukums pa ūdeni ir saistīts ar pavisam nelieliem izdevumiem, tad iedzīvotāji bieži izmanto šādu iespēju vasarās: ziemā tomēr šeit arvien biežāk tiek rīkoti izbraucieni kamanās, jo no pilsētas vārtiem līdz pat nocietinājumiem var [44] vienmēr nokļūt pa aizsalušo upi. Viņi šim nolūkam izmanto dažādu veidu kamanas, starp kurām ir arī tā saucamās Kazanas (*kasanischen*) un vēl viens veids – sacīkšu kamanas (*Rennschlitten*), ko šeit dēvē par tāšu kamanām (*Borkschlitten*), jo tās, cieši sapītas no koku mizām un labākam izskatam vēl pārvilkta ar linu audeklu un krāsotas, ir ierastākās un vieglākās. Tā kā sals šajā zemē ir visai bargs, tad, lai pret to aizsargātos, iedzīvotāji savos kamanu izbraukumos apgādājas ar lielām lāčādas segām un liek tās nostiprināt no visām pusēm; piedevām lielākā daļa no tām, lai nomaskētu mežonīgo izskatu, pārvilkta ar sarkanu vadmalu. Vasarās visi iedzīvotāji darba dienās aizņemti savos darbos, savos posteņos, ar saviem rūpaliem, saviem veikaliem; turpretim svētdienās un svētku dienās Rīga ir pilnīgi tukša no iedzīvotājiem, un visi priecājas šajās atpūtas dienās dārzos un izpriecu muižīnās, no kurām [45] lielākā daļa ir jauki uzbūvētas un iekārtotas, tomēr ir ļoti dārgas daudzo izdevumu dēļ, ko prasa to uzturēšana. Šīs izpriecu muižīnās, bet vēl jo vairāk šejienes sabiedrības spožums, kas izpaužas kā asamblejās, tā vizītēs, klubos, ballēs, koncertos, komēdijās, kā arī nedēļnieču⁵ istabās (*in den Wochenstuben*), ir pietiekams pierādījums tam, ka izšķērdību un baudas Rīgā mīl, un arī ārzemnieki var vistiešāk piedalīties visās šīs pilsētas izpriecās (*Ergötzlichkeiten*); tādēļ šis valdzinājums ir tas, kas katram ceļotājam šķiršanos no šīs pilsētas padara jo grūtāku. Tirgotājiem šajā ziņā bieži pieder spožākā loma, jo viņiem ir nauda. Tāpat kā visās tirdzniecības pilsētās, arī šeit viņi veido ļoti svarīgu slāni, jo viņu uzņēmumi atnes šai pilsētai bagātības; tādēļ Jūs nebrīnīsieties, ja arī Rīgā ir spēkā tas pats, par ko raksta Horācijs: [46] *Quaerenda pecunia prima Virtus post nummos*.⁶

Neskatoties uz to visu, es tomēr nekādā ziņā nevaru piekrist citādi ļoti nopelniem bagātajam Dr. Bišinga kungam,⁷ kad viņš saka, ka zinātnieki šajā pilsētā nepavisam netiekot pienācīgi novērtēti. Šeit pat starp mācītiem ļaudīm atrodami tādi vīri, kuru rangs un īpašums tos pietiekami aizsargā pret neievērošanu; tā es varu droši apgalvot, ka, tāpat kā tirdzniecība mūsu Rīgai gādā bagātību, tā spozmi šai pilsētai piešķir mācītie vīri, ar kuriem ir piepildīts bruņniecības solis un visi amati šajā pilsētā. Es neielaidīšos tiešākos mājienos par mūsu nopelniem bagātajiem mācītajiem ļaudīm; bet, ja Jūs kādreiz apmeklēsiet Rīgu un Jums radīsies vēlēšanās patīkami izklaidēt savu garu, tad vispirms apmeklējiet šejienes virsmācītāju fon Esenu,⁸ kurš gan savas izglītības, gan patīkamā un cilvēkmīlošā rakstura dēļ [47] tiek augsti vērtēts no daudzu zinātnieku puses, kuri ceļo cauri šai pilsētai. Viņa izmeklētā un ļoti pilnīgā bibliotēka⁹ Jums sniegs ne mazāku ielīksmojumu kā viņa skaistais manuskriptu krājums, kurš, gan pateicoties viņa plašajai korespondencei ar ārzemju mācītajiem ļaudīm, gan viņa mācīto draugu starpniecībai, ir tik stipri pieaudzis, kā reti gadās redzēt privātajās bibliotēkās. Monētu mīlotāji atrod rātskunga fon Fēgezaka¹⁰ kabinetā ļoti jauku kolekciju; tomēr no naturālījām¹¹ es Rīgā neatradu neko.¹² – Dižciltīgais, kas šeit uzturas, ne tikai izsmalcinātības un jauku manieru dēļ, bet pat izglītības ziņā bieži parāda sevi no vislabākās puses. Lai gan tam ir lielas priekšrocības, ka zināmās kolēģijās amatus ieņem vienīgi viņa kārtas pārstāvji; tomēr viņš nekad nenicina zinātņu vīrus, kam ir smalkas manieres (*Lebensart*); un es esmu pazinis vīrus, kuru raksturs ir tik jauks, ka komunikāciju ar viņiem jāatzīst par vieglāku un patīkamāku [48] nekā bieži ar vidusšķiras sabiedrību. – Tam, kas Jums stāstījis par šejienes sievietēm, ir sava daļa taisnības. Visi ārzemnieki ir vienisprātis, ka šeit var sastapt daudz skaistuļu, un pat angļu kungi, kas apmeklējuši Rīgu, ir tik laipni, ka mūsu sievietes skaistuma un dzīvesveida ziņā pielīdzina savām tautietēm. Zināms, ka jaunākajai paaudzei vecāki cenšas sniegt rūpīgāko audzināšanu un tāda veida izglītību, kāda mums, vīriešiem, tik ļoti patīk pie sievietēm. Bet, tā kā piemērs vienmēr atstāj spēcīgāku iespaidu nekā visizcilākā izglītošana, tad šejienes skaistuļu jaunajās sirdīs arī bieži iezogas neapzināta iedomība un galantērija, un es nepārspilēšu, ja Jums apliecināšu, ka kāda parasta tirgotāja meita bieži parādās tādā greznībā un izšķēr-

dībā, kādā citās aprindās tā tiktu noturēta gandrīz vai par pirmā ranga dāmu. Ekipāžas, zirgi un kalpotāji [49] ir gandrīz vai pirmais no mājas iekārtojuma, ko jaunā sieva pieprasa savam vīram; un, tā kā arī amatnieku sievas uzskata par vulgāru audzināt savus bērnus pašas, tad arī katram citam laulātam draugam jābūstas, ja tas kavētos pieņemt saviem bērniem guvernantes. – Pie visas šīs mīlestības uz greznību man bieži ir bijis jāsmejas, kad redzu dāmu, kura vēlas pretendēt uz lielāko izsmalcinātību, sēžamies pajūgā, ko šeit uz laukiem dēvē par toveri (*Butten*).¹³ Tas ir diezgan komisks un savu īpatnību dēļ ir pelnījis, ka es Jums šeit sniedzu nelielu šī priekšmeta aprakstu: tam ir liela līdzība ar tā saucamo velci (*Schleife*), kas kalpo vienīgi tam, lai pārvestu tirgotāja preces no vienas mājas uz citu. Tātad iedomājieties šādu velci, uz kuras novietots no šaurām koka mizām sapīts grozs, kas no iekšpuses izklāts ar platākām mizām. [50] Iedomājieties, ka šī tovera ārpusē noklāta ar lielu daudzumu iededzinātu hieroglifisku figūru, atbilstoši to zemnieku fantāzijai, kuri šo transporta līdzekli izgatavojuši, un vispēdīgi ņemiet vērā, ka šīnī transporta līdzeklī zirgs iejūgts starp divām ilksīm ar sakām, uz kurām apsēžas kučieris, lai savus kungus vasaras vidū aizvilktu pa bruģi; tā nu Jums ir priekšstats par īstiem Rīgas toveriem, kurus var iegādāties par ceturto daļu specijdāldera vai arī par desmit labiem grašiem. Šajā briesmīgajā mašīnā nu dāmas Rīgā dodas no vienas mājas uz citu; un, lai gan šāds izbrauciens katram ārzemniekam varētu likties neparasts, tomēr šādi toveri ir iemiļots pārvietošanās līdzeklis šejienes sievietēm, tā ka tās biežāk vizītēs dodas tajos nekā parādes kariatēs un pat svētdienās ar tiem droši brauc uz baznīcu. – Gandrīz tikpat skaistas kā vācu dāmas, bet ne tik smalkas ir krievu tirgoņu [51] sievas un meitas, kuras es šeit esmu redzējis. Taču viņu tikumi daudzos gadījumos, un jo sevišķi viņu karnevālā, bet arī tā saucamajā Sviesta nedēļā,¹⁴ man likās tik uzkrītoši, ka nespēju tiem pāriet garām klusējot. Šī Sviesta nedēļa patiesībā ir pēdējā nedēļa, pēc kuras tūlīt seko gavēnis, un, lai arī tautai šajā nedēļā vēl ir atļauts ēst sviestu, no gaļas tie jau spiesti atturēties; šādi šī svētku nedēļa ieguvusi savu nosaukumu. Šajā nedēļā tie rīko visvairāk kamanu izbraucienus, biežākās vizītes un savus mielastus (*Traktements*¹⁵); un es ar pārsteigumu konstatēju, kā brandvīns, kurš zemākajām šķirām ir kā nektārs, iedarbojas arī uz citām kārtām; turklāt ļoti audzinātam jaunietim ir pat

jānosarkst. Lai saudzētu Jūsu ausis, mans vismiļais, es nedrīkstu sacīt visu, vienīgi to, ka šajās dienās [52] es visbiežāk redzu pa ielām streipuļojam piedzērušās krievietes, kuras, rokās saķērušās, izpilda tādas dziesmiņas, kādas neviens no kautrīgākā dzimuma negaida. No tā seciniet par pārējo un gaidiet nākamajā vēstulē manu Rīgas iespaidu nobeigumu. Līdz tam dzīvojiet sveiki!

Sestā vēstule

Rīgā, 1770. gada 20. jūnijā

Es Jums būtu sniedzis tikai ļoti nepilnīgu priekšstatu par šīs zemes galvaspilsētu, ja nevēlētos teikt par nožēlojamajiem zemniekiem, no kuriem šī zeme ieguvusi savu nosaukumu un kuri – ja es arī nespēju padarīt viņu stāvokli ciešamāku – ir, mazākais, mūsu līdzjūtības vērti. Nezinādams neko no reliģiskajiem pienākumiem un bieži bez kādām zināšanām tajos visāda veida pirmsākumos, kas cilvēkam piešķir pārliecību, [53] ka viņš ir kas vairāk nekā tikai nesaprātīgs dzīvnieks, viņš ir tikai vergs tiem, kam pieder kā dzimt-cilvēks. –

Jums varbūt ir zināms, ka laikos, kad latvieši gluži kā pilnīgi mežonīga tauta bija ierīkojuši savas apmetnes šīs zemes tumšajos mežos, viņu dievi bija Saule, Mēness, Vējš, Pērkonis un Zibens, kuriem tie nesa upurus kā svētajos mežos, tā pakalnos. Jūra, Lauks un Mežs vienlīdz bija zemākās dievības, kam tie pierakstīja gan labumu, ar ko sastapās, gan likstas, kas tiem uzklupa. Pie tam viņi sastādīja zināmas lūgšanas, kuras tie visos gadījumos cēla priekšā šīm iedomātajām dievībām. Kristīgajai ticībai izplatoties Līvzemē un pastāvīgi izglītojot šejienes garīdzniecību, viņi, protams, tika atīrīti no rupjākajiem maldiem; tomēr zemnieks aizvien ir ļoti neziņošs, tā ka viņš, p[ar] p[iemēru], [54] pērkonu nekādā ziņā neizskaidro ar dabiskiem cēloņiem, bet vienmēr negaisa laikā lieto izteicienu, ka miļais Dievs dusmojas; taču viņš par šīm dusmām neko daudz nebēdā, jo ne kārtis, ne alus kannu no rokām neizlaiž, ja ar tām abām viņš mēģina isināt vakaru. Ka šīs zemes iedzīvotājs ir vēl ļoti mānīcīgs, pierāda tas, ka, ja zemnieks, gāžot kokus, pazaudē savu cirvi, viņš aicina palīgā meža dievu; un es pats no vienas muižas meitas, kura bija pazaudējusi adatu, dzirdēju, ka tā savā valodā skaitīja lūgšanu, kurā lūdza adatu dievieti, lai tā viņai palī-

dzētu adatu atkal atrast. Pastāvot šādam tik nožēlojamam garīgajam stāvoklim, zemnieks vēl piedevām ir sava kunga vergs, viņš tam pieder personīgi ar visu savu īpašumu; mazākais, muižas īpašniekam ir ļauts atņemt visu, kas tam pienākas, kaut vai tā būtu zemnieka skaistākā meita. Smagākās klaušas Vācijā ir nieks [55] pret latviešu pārcilvēcisko darbu, kad tie ar ratiem, zirgu un uzturu sev un savam mājdzīvniekam četras vai piecas dienas katru nedēļu ir spiesti strādāt sava kunga labā; un pēc tam viņam paliek pāri vienīgi tik daudz laika sava nelielā zemes gabaliņa apstrādei, lai viņš varētu vilkt pavisam nožēlojamu dzīvi. Ja tas ir laiks siena ievākšanai vai arī raža ir ienākusies, tad muižas kungs nosaka zemniekiem ierasties pie sevis tajās dienās, kuras ievākšanai ir tās skaistākās. Vēsajās un lietainajās dienās zemnieks var apstrādāt savas pļavas un tīrumus; un es pats ar žēlumu pret nabaga zemniekiem esmu nolūkojies, kā viņa nopļautais siens uz lauka sapūst, jo biežo darbu dēļ muižā viņam nepietiek laika savu nopļauto sienu savākt un ievest. Šī bardzība un zemnieka slinkums, kurš ar sitieniem dzenams pie darba, ir galvenais nolaidības cēlonis, kādu viņš parāda, zemi piespiedu kārtā apstrādādams tur, kur to [56] ar mazām pūlēm varētu padarīt ļoti auglīgu. – Ar tādiem pašiem draudiem, ar kādiem šeit uz zemēm zemniekus dzen uz lauka, viņš tiek spiests izpildīt savus dievbijības pienākumus – un, zināms, viņš neievērotu svētdienu un neapmeklētu baznīcu, kas atrodas divas līdz četras jūdzes tālu, ja netiktu lietoti spaidu līdzekļi, no kuriem tas baidās tieši tāpat kā no kunga zemākā ierēdņa, ko sauc par stārastu. Šādos apstākļos, zināms, nav nekāds brīnums, ka remdenība pret reliģiju, viltus un naidis pret vāciešiem valda tai tautā, kura sevi redz pilnīgi apspiestu no tiem; un ka pie šādām reiz iepotētām jūtām viņu brīvība, ja tā kādreiz arī tiktu iegūta, tiktu izmantota par ļaunu zemei. – Šo ļaužu mītnes, ko es redzēju uz laukiem, nav nekas cits kā vienīgi būdas (*blosse Hütten*), kuru jumti veidoti no salmiem, sienas no kailiem baļķiem, kuru starpas aizbāztas ar [57] sūnām, un viņu istabas nav nekas vairāk kā smirdoši dūmu kambari, jo nevienai mājai nav skursteņa, caur kuru dūmi varētu izplūst. Cilvēki un lopi uzturas vienā istabā, kas bieži ir tikko sešus soļus gara un plata; viņi vāra un cep šajā istabā, un gaismas vietā deg egļu skaida/skals, ko šeit dēvē par *Pergel*. – Ja nomirst tēvs, jaunākais dēls kļūst par saimnieku¹⁶ (*Hausvater*); vecākais kļūst viņa kalps. Tā

kā vienīgi saimnieks drīkst gulēt īpaši izgatavotā gultā, pārējā ģimene guļ vai nu uz krāsns, vai uz istabas soliem; tādēļ arī tūliņ pēc tēva nāves arī mātei jāatstāj gulta, viņa var izvēlēties solu par savu guļas vietu, un jaunākais dēls kā saimnieks ar savu sievu apguļas gultā. Zemnieka sieva bieži savu nedēļnieces gultu uzklāj uz cieta sola un, kad tā ir vesela un pietiekami spēcīga, parasti [58] ceturtajā, nereti pat trešajā dienā atkal iet pie darba. Tā kā tas nav tik smags kā vīriešiem un viņas nodarbošanās, izņemot sienu un labības novākšanu, ir galvenokārt vērpsana un rūpes par mājas uzturēšanu, tad viņa, protams, drīzāk būs gatava tāda veida darbam nekā izlutinātās pilsētnieces, kurām piemīt jauks paradums sešas nedēļas nedēļnieces gultā pieņemt vizītes, un pie viņu labās veselības bieži ir novērots, ka arī tāda nedēļniece, kura jau veic savus mājas pienākumus, kā bulta ielido gultā, ja dzird kādu karieti apstājamies mājas priekšā. – Tikpat nožēlojams, cik latviešu zemnieka dzīvoklis, ir arī viņa uzturs. Zāle, rāceņi, zaļi gurķi, zirņi, plikā ūdenī vārīti, bez tālākas apstrādes un vājpiena biežpiens ir viņa ierastais ēdiens, un viņam nav pazīstamas nekādas citas garšvielas, kā safrāns un [59] pipari. Viņa maize ir melna kā zeme, un, izņemot alu, kas pagatavots no vairākiem labības veidiem, viņš gatavo sev dzērienu no mežabolliem un ūdens. Bērzu sulas viņam jau ir nektārs, un to labprāt dzer arī pilsētās, jo tas ir jauks atspirdzinošs dzēriens. Brandvīnu viņš lieto, lai gūtu spēku (*zur Stärkung*), un kā līdzekli pret visām slimībām. Tiklīdz zemnieks nejūtas labi, tas savā valodā sūdzas par sāpēm vai spiedienu sirds apvidū, un, tā kā muižas kungam šis ārstniecības līdzeklis viņa muižā ir pārpilnībā, tad viņš izsniedz tam glāzi brandvīna, ar ko zemnieks nopietnībā tiek dziedināts. Taču šis dzēriens palīdz ne tikai pret daudzām slimībām, bet pat bēdu gadījumos: un es esmu redzējis, ka vīrieši un sievietes, lai kļiedētu skumjas, pēc apbedīšanas ir tā piedzērušies, ka pēdīgi sāk ķildoties un kauties. – Vīriešu smagais darbs [60], viņu platie svārkī un pelēkais krekls priekšlaicīgi piešķir viņiem vecišķu izskatu; un, tā kā viņi bieži pēc apprecēšanās ļauj augt bārdai, tad četrdesmitgadīgs vīrs nereti izskatās pēc septiņdesmitgadīga sirmgalvja. Šo ļaužu sievas un meitas arī nēsā tādas pašas krāsas apģērbu, ko turīgākās nošuj ar sariem (*Borsten*). Svētku gadījumos viņas vēl apliek ap pleciem baltas vilnas segas, kas priekšpusē sastiprinātas ar lielu sudraba gredzenveida saspraudi. Neprecētās sie-

vietas no precētajām atšķiras ar to, ka vienmēr staigā kailu galvu un sapītiem matiem; precētajām savukārt ir neparastas formas aubes, kas jaunu, divdesmitgadīgu sievieti padara līdzīgu vecākajai matronai.¹⁷ Bet tas, kas vīriešiem un jaunekļiem, sievietēm un meitenēm ir kopīgs, ir viņu apavi no vītoli lūkiem (*Weidenbast*), kurus šeit uz laukiem [61] sauc par postalām (*Basteln*) un kuri ir nostiprināti ar auklām ap kāju ikriem. Kad tie uzpošas svētkiem vai arī dodas uz baznīcu, viņiem ir ādas kurpes, kuras tie tomēr vērtē tik augstu, ka līdz pat baznīcas durvīm nes rokās. – Viņu kāzās vēl aizvien liels iespaids ir mēnesim; un, tā kā saderināšanās visbiežāk notiek jaunā mēnesī, tad kāzas viņi labprāt svin pilnā mēnesī. Muižas meitu, īpaši ja tā ir skaista un ja muižas īpašnieks nav precējies, viņš personīgi nodod līgavainim; tādēļ viņš to savos ratos aizved uz baznīcu, kur zemnieks to pie altāra no viņa rokām saņem. – Pie šejienes zemnieku lielākajām izpriecām es pieskaitu jautro Jāņu dienas vakaru. Tas viņiem pēc smagā darba visa gada garumā ir jānosvin savā ziņā bez rūpēm; tam ir ļoti daudz savdabīga, ko Jūs varbūt vēl neesat redzējis, [62] tāpēc es vēlos Jums aprakstīt svētkus, kā es tos redzēju bruņinieku muižā¹⁸ N... Pēc deviņiem, tiklīdz iestājās tumsa, visi zemnieki, liels skaits vīriešu, sieviešu un bērnu, sapulcējās lielkunga muižā, kurā tie ieradās procesijas gājienā. Pie tam vīrieši spēlēja visa veida instrumentus, kuru vidū pārsvarā bija poļu dūdas (*polnischen Bock*) un vijole, savukārt sievietēm un meitenēm galvās bija vainagi, kas pa daļai sastāvēja no ziediem, pa daļai no kopā savītām ozolu lapām, un padusē liels zāļu klēpis. Skaļš “Līgo”, dažkārt kā laimes vēlējums, biežāk tomēr ķircināšanās dēļ (*von Possen*),¹⁹ atskanēja cauri visai muižai un atbalsojās tuvējos mežos. Savukārt vecākā no sieviešu kārtas padotajām, kas bieži lielkunga muižā izpilda arī aukles vai ārsta lomu, parasti ir viena no priekšdziedātājām, un [63] visas pārējās uz to vien gaida, lai īstajā brīdī iekristu vecās dziesmā ar *Līgo*, visu dziesmu galveno akcentu, kura nozīmi es tomēr nespēju izskaidrot. Stallis un tajā esošie lopī pirmie saņem godu tikt apdziedāti; tad zemnieku sievas nosviež lopiem priekšā zināmas zāles, kuras – ievērojiet labi! – ievāktas noteiktā dienas stundā un spēj novērst lopu mirstību, kā arī palīdz pret dažādām slimībām. No šejienes tās, joprojām dziedādamas, dodas uz muižnieces saimniecības ēkām, šķūņiem un tā joprojām, un visu to dara vienīgi ar nodomu izlūgties debesu svētību saviem

lielkungiem. Vispēdīgi, kad tās ļoti priecīgi ar dziedāšanu bija apgājušas apkārt arī dzīvojamai mājai, pienāca arī mūsu kārtā. Lielmāti (*die Dame des Gutes*), viņas ģimeni un visus klātesošos svešniekus šīs dziedātājas apveltīja ar vainagiem, un ar atlikušajām zālēm tās apkaisīja mūs, [64] pavadot to ar tik daudziem laba novēlējumiem, ka daudz netrūka, lai es pie tam pazaudētu acis (*beynahe meine Augen einbüßt hätte*). Tālāk savukārt sekoja dejas dūdu pavadībā, un atlikusī nakts daļa tika jautri pavadīta laukumā muižas priekšā, gan dejojot, gan dziedot, gan dzerot un jokojoties. Izpriecu muižiņās Rīgas tuvumā to īpašniekiem ir paradums šo lauku svētku liksmības palielināšanai vēl likt aizdedzināt svētku uguni, kas notiek tādējādi, ka tie ņem lielu mucu, kurā iepriekš iepildīta darva; to piesien pie ļoti gara staba, kuru ierok zemē augstākajā uzkalnā, kādu vien tik var atrast muižas teritorijā; mucai tiek pielikta uguns, kura ar laiku iedegas stiprās liesmās un sniedz patīkamu izrādi divu līdz triju stundu garumā. – Šajā vietā nu Jums, mans draugs, ir sniegts sīks un – no kā es gandrīz baidos – pārāk garlaicīgs [65] kādas pilsētas un tās apkārtnes paražu izklāsts, kurš Jums, kā Jūs pats tikāt teicis, vēl nebija zināms. Turpmāk es krietni uzmanišos, lai tik izsmeļoši runātu [vienīgi] par tām lietām, kuras Jums labi zināmas. Kad būšu Jelgavā, rakstīšu atkal. Dzīvojiet sveiki!

Septītā vēstule

Jelgavā, 1770. gada 12. jūlijā

Jums taisnība, mans mīļais draugs, šķiršanās no Rīgas man bija smaga, un es, protams, ar nomāktu sirdi atstāju pilsētu, kur biju radis draugus. – Es aizceļoju piektdien ap diviem pēcpusdienā un ap desmitiem vakarā jau biju Jelgavā. No tā Jūs redzat, cik lieliski šeit uzbūvēti ceļi, jo attālumu starp abām pilsētām rēķina uz 7 jūdžēm; bet tik ātri kā ar krievu braucēju zirgiem [66] nevar ceļot ne ar vienu ekstrapastu,²⁰ lai tas būtu cik labs būdams. Pie Vidzemes robežām, kas atrodas četras jūdzes no Rīgas, ir pasta stacija, ko apsargā krievu sardze; tās virsnieka pienākums ir bez koferiem un kariešu kastēm vēl pārmeklēt pat ceļotāju somas un naudas makus, lai neviena krievu monēta vai neviena aizliegta prece netiktu izvesta no valsts. Es jau biju šādu gadījumu paredzējis un tiku cauri sveikā. Bet kāds tirgotājs no Liepājas, kurš ceļoja reizē ar mani un

starp tūkstoš īstu holandiešu dukātu aiz pārskatīšanās bija iejaucis vienu vienīgu krievu dukātu, tik laimīgs nebija. Šo monētu atrada, un sekoja nepatīkamais – šī sākuma dēļ viņš tika arestēts un apsardzībā nogādāts Rīgā, kur viņam savas nepiesardzības dēļ nācās attaisnoties. – Īsi [67] pirms Jelgavas mums vajadzēja celties ar prāmi pāri Lielupei, un pēc pusstundas mēs jau bijām galā.

Pilsēta ir vidēja lieluma, un tās ielas visumā ir platākas nekā Rīgā; tomēr tā ir tik izklaidus būvēta, ka sastopami daudzi tukši laukumi, pat galvenajā ielā, un tas pilsētai, pilnīgi dabiski, piešķir klajuma izskatu. Izņemot valdnieka pili un dažas īstas privātās mājas, pārējās ir zemas un būvētas pildrežģī, bieži viscaur no koka. – Lieliskā pils, kuru hercogs Ernsts Johans²¹ iesācis būvēt savā laimīgajā dzīves posmā, neapstrīdami, būtu kļuvusi par greznāko būvi, ja šis skaistais pasākums [tās celtniecība] pēc kritiena,²² kas sekoja drīz pēc tam, nebūtu tikusi stipri sašaurināta. Tā atrodas ārpus pilsētas, Vidzemes pusē, lielā līdzenumā un sevi prezentē tālu, pie tam no attāluma skaisti. Viena šīs celtnes puse [68] bija gandrīz pilnīgi gatava un pārsegta ar dārgu jumtu, kad Bīrons tika izsūtīts uz Jaroslavu. Tiklīdz tas notika, celtniecība tika pārtraukta. Visu atstāja kā ir, vienīgi atlikušo pils daļu pārsedza ar ļoti vienkāršu jumtu, lai krievi to varētu izmantot par graudu noliktavu, kādam nolūkam viņi to dažus gadus arī nolēma izmantot. Pašlaik, tā sakot, dodama nodevas visiem dabas elementiem (*allen Elementen Preis gegeben wird*), tā acīmredzami tuvojas sabrukumam. Mūri šur tur iebūrķ, un neviens, izņemot zvirbuļus un pūces, nemeklē sev patvērumu šajos dzīvokļos, kas bijuši paredzēti nesalīdzināmi augstākiem mērķiem. Kā ievēribas cienīgs objekts man kādā velvē, kur atrodas veco hercogu liķi, starp dažādiem svina zārķiem tika rādīts viens, kurā guldīts kāds zemnieks, un tas šo godu izpelnījies tādējādi, ka [69] aristokrātu sazvērestības laikā pret hercogu Ferdinandu,²³ pārgērbies hercoga drēbēs, tas atdevis savu dzīvību. – Pils, kuru hercogs apdzīvo pašlaik,²⁴ protams, ne tuvu nav tik grezna, kā, spriežot pēc tās plāniem, būtu vajadzējis būt pirmajai; tomēr tā vēl aizvien ir skaista celtnie, kas atrodas galvenajā ielā, kas caur to iegūst lielu rotājumu. – Krievijas sūtņa nams, hercoga fabrikas un vēl divas luterāņu baznīcas ļoti patīkami priecē skatu. Pirmajam ir skaistas istabas, kas iekārtotas ar gaumi; baznīcas turpretī ir iekšpusē tumšas un bez greznības, un fabriku priekšrocība ir tā, ka

tajās strādā labi un čakli strādnieki. No visām ielām vienīgais, kas ir viscaur bruģēts, ir tirgus laukums; tomēr, tā kā to no visām pusēm pārāk ieslēdz tirgotāju būdas un veikali, tas ir šaurs un nepievilcīgs, un – mazākais, pēc manām domām – ir [70] gandrīz pats nepievilcīgākais rajons pilsētā. Iedzīvotāji šajā pilsētā mīl vairāk klusas nekā trokšņainas izpriecas; tādēļ vēl lielāka uzmanība nekā Rīgā tiek pievērsta dārzu ierīkošanai un ziedu audzēšanai, tā ka pilsētā gandrīz nav mājas, kam nebūtu pašai savs dārzs. Lielākā daļa ir lieli un plaši, mazākie savukārt veidoti ar lielu gaumi, kā dārzi Rīgā un tās pievārtē, pie kuru novietojuma vēl piebilstams, ka daudzi no tiem ierīkoti cieši pie vaļņiem, kuri, tāpat kā pilsētas torņi un aizsarggrāvji, vienādi panīkuši un kļuvuši par vienkāršiem graustiem. – Šo iedzīvotāju raksturs dažā ziņā atšķiras no tā, kādu es sastapu Rīgā, citādi tiem ir daudz līdzības. – Dižciltīgie, kas šeit sastopami lielā skaitā, jo valsts pārvalde prasa to klātesamību, ir nesalīdzināmi lepnāki un stīvāki nekā Rīgā. Lielākā daļa no viņiem ir ļoti augstās domās par sevi, dzīvo ar plašu vērienu, lai gan viņu [71] manieres un apģērbs ne vienmēr izskatās pietiekami modīgi; toties viņu sejās daudz skaidrāk lasāmas priekšrocības, kādas tie bauda pār Vidzemes muižniekiem un kas patiesi ir pietiekami svarīgas. Tā, piemēram, Kurzemes dižciltīgā bruņinieka sēdeklis zināmā mērā nav nekas cits kā maza monarhija. Ar neierobežotu varu tas izmanto visas priekšrocības, kādas atrod pie savām muižām, jo tam ne nieka nav jādod savam valdniekam. Viņš kā mazs valdnieks vienīgi sev izmanto [jūras] piekrastes tiesības, kalnraktuves savās muižās, ir brīvs no jebkādas [karaspēka] izmitināšanas un bieži realizē pilnas tiesības brīvi un patvaļīgi lemt par savu padoto dzīvību un nāvi: šis privilēģijas, vismiļlais draugs, ir tās, kādu Vidzemes dižciltīgajam trūkst. Tieši šis un vēl daudzas citas priekšrocības arī ir cēlonis, kādēļ tie ar savu hercogu bieži ved neskaitāma veida iekšējos karus. Daudzi neatzīst [72] ne pašreizējo valdnieku, ne arī viņa tēvu, jo tas no jauna ticis iecelts godā caur ķeizarienes Katrīnas žēlastību; un tas, kā tie rīkojās pret iepriekšējo hercogu Kārli,²⁵ kurš, neapšaubāmi, bija cienīgs viņu mīlestības un cieņas, ir Jums zināms. Tomēr valdošais hercogs kā gudrs valdnieks prot izturēties pret visiem šiem nemieriem ar zināmu mērenību, no kuras viņš neatsakās ātrāk, pirms visi līdzekļi izrādījušies veltīgi; un tikai šādā gadījumā viņš izmanto iespējas piekļūt valdniecei, kuras

pavēle spēj iedvest paklausību un padevību. Vispār hercogs Pēteris²⁶ ir tāds valdnieks, kurš skaistu ārējo izskatu un dzīvīgu sejas izteiksmi, kas rada uzticību, savieno ar daudzām lieliskām īpašībām, kas iedveš reizē cieņu un godbijību. Nav ilgi, vēl nav pagājis gads, kopš viņš pārņēmis varas lietas no sava tēva,²⁷ un jau ir redzams, kā arvien vairāk atdzīvojas tirdzniecība, māksla un zinātnes; [73] mazākais, mūžam glaimo, ka šajā apgabalā tās atradušas sev augstu aizstāvi. Līdzās tik cildenām īpašībām valdniekā tomēr atrodamas tādas rakstura īpašības, kurām mūs jāpārlicina, ka arī valdnieki ir tādi paši cilvēki kā mēs un ka nevainojama pilnība ir priekšrocība, kuru dievi ir paturējuši vienīgi sev. Patiesi, hercogs Pēteris būtu viens no mūsu godājamākajiem firstiem, ja viņš būtu tikpat laipns arī kā laulāts draugs, kāds viņš ir kā reģents. Tomēr man diemžēl Jums jāsaka, ka laipnā hercogiene Karolīne Luīze²⁸ izšķīrās pamest šo zemi, kurā viņa bija tikusi pielūgta ar visu siržu izjūtām; un viņai, iespējams, būtu izdevies atkal nodibināt mieru šajā provincē, kura līdzšinējo hercogu mnoho likteņa pārbaudījumu dēļ šķita gandrīz zaudēta. – Tomēr lai nejaucamies valdnieka lietās! – Dižciltīgo dzimtu senuma [74] un asiņu tīrības ziņā Kurzeme ir nesalīdzināmi pārāka par Vidzemi: šīs zemes aristokrāti ir pat tik smalki, ka nevēlas savas dižciltīgās asinis naudas dēļ sajaukt ar pilsoniskajām, kā tas arvien biežāk notiek Vidzemē. Vecā un jaunā muižniecība nekur netiek nošķirta rūpīgāk kā šeit, un jaunais muižnieks var ļaut, lai viņu ieceļ par brīvkungu,²⁹ var pirkt vienu bruņinieku muižu pēc otras, var likt [ģerbonī] vienu bruņucepuri uz otras, tomēr viņš nekad, neskatoties uz spožumu, kādu tas izplata ap sevi, neiegūs tās privilēģijas, kādas pieder vienīgi dižciltīgajiem no bruņinieku sola,³⁰ kā to šeit dēvē. – Turpretim izglītotajiem šeit tiek parādīta neparasti liela cieņa. Viņi – pat ja tas viņiem nepienākas jau pēc dzimuma – ieņem ievērojamākos amatus hercogistē un kā vienkārši mācītie ļaudis tiek apveltīti ar privilēģijām, kādas tiem, zināms, mēdz piešķirt tikai ļoti retās pilsētās. – Savukārt, [75] runājot par tirgotājiem, es esmu nācis pie secinājuma, ka šejienes tirdzniecības personāla izturēšanās pret tiem, kuru vidū es pirms dažām nedēļām dzīvoju,³¹ attiecas tāpat kā Jelgavas tirdzniecība pret Rīgas. Siktirgotājs šeit spiests apmierināties ar iztikas minimumu, jo tirgotāju ienākumi Jelgavā irniecīgi, tas dzīvo nepamanīts un pilnīgā klusumā. Bez spožuma un skaļuma viņš ieslēdzas

šaurā sfērā un ir laipns un pateicīgs kaut par mazu peļņu; turpretim Pirmie [aristokrāti] pēc neatļauta laimesta mēdz tirgotājus bieži lepni un uzpūtīgi izvadīt [no savas mājas]. – Šejiens skaistulēm tomēr ir daudz līdzības ar rīdziniecēm. Šeit tās rotājas tikpat labprāt un ir tikpat ārišķīgas kā tur; tomēr vērtība un gaume, kas izpaužas priekšstatos par sievietes greznumu, šeit ir atšķirīga. Abu pilsētu skaistules visciešāk vieno tas, ka tās savu laiku tik labprāt pavada pie savu māju durvīm. Ar saviem rokdarbiem tās bieži sēž [76] tur caurām pēcpusdienām, bet noteikti – vakaros, pēc vakariņām, saņemot garāmgājēju komplimentus vai arī izsmejot kādu nabadziņu, kurš neprot uzvesties pēc modes. Šīs pilsētas saldie kungi (jo švīti atrodas arī šeit) ar to rēķinās un vai nu nomērītiem soļiem drasē pa pilsētas ielām, lai noķertu piemīļīgos skatienus, kādus bieži skaistules neapzināti raida, vai arī kavē sev laiku, sarunādami ar viņām līdz pat dziļai tumsai, kad abas puses priecīgas dodas uz savām istabām. – Tāda Jelgava izskatās ar visu to, kas tajā ir pievilcīgs, un tomēr Jūsu drauga sirdi tā nav saistījusi ne mazākā mērā. Lai nu tā paliktu šādā stāvoklī arī līdz ritam, jo tad vajadzēs paņemt sev līdzī ceļā mazāk kārtējo šķiršanās sāpju; jo rīt, mans vislabais, es aizceļoju!

Astotā vēstule

Liepājā, 1770. gada 13. jūlijā

[77] Es patiešām nevaru saprast, kāpēc ļaudis Prūsijā tik šausmīgi lamā Kurzemes ceļus! Šie ceļi un pērkons, ko šajā zemē var dzirdēt, kaimiņu karaļvalstī ir gandrīz spēcīgākie lāsti; un abas parādības ne tuvu nav tik briesmīgas, kā tās pat daudzos ceļojumu aprakstos tiek iztēlotas. – Mans ceļojums bija, mazākais, patīkams, un ceļš, kuru es mēroju divu vietējo iedzīvotāju pavadībā, ir samērā labi uzbūvēts. Kāds fon Gersdorfa³² kungs, kurš atrodas holandiešu dienestā, un Glāzenapa³³ kungs, kurš kā kornets ir piekomandēts Polijā dislocētajai krievu armijai, ir tie divi patīkamie ceļabiedri, kurus (gandrīz jāsāk domāt) man piešķirušas debesis un ar kuriem kopā es uzsāku savu ceļu no Jelgavas. Lai ātrāk tiktu uz priekšu, [78] mēs kopā ar citiem zirgiem paņēmām sev līdzī līdz Klaipēdai arī mana krievu vedēja zirgu; tā kā mūs nesteidzināja nekādas darīšanas, mēs varējām atļauties veikt vienā dienā tik mazu ceļa posmu,

ka mūsu brauciens drīzāk līdzinājās pastaigai kājām nekā īstam ceļojumam. Pirmajā vakarā mēs iegriezāties Švandes krogā (*Schwandenkrug*) un, sev par iepriecinājumu, šajā samērā slikti iekārtotajā mājvietā sastapām kāda pazīstama hercoga virspadomnieka sievu un meitu. Lai gan mēs nekad pirms tam nebijām tikušies, abas mūs saņēma ar tādu prieku, kādu ceļinieks parasti izrāda tad, ja, garlaicības izmocīts, sastop sabiedrību, kas tam sola interesantu laika kavēkli. Abām piemita možs gars un laba izglītība, un vakaru mēs pavadījām mundrās sarunās, nemanīdami, kā pagāja laiks. Otrā rītā abas dāmas devās pie kādas kaimiņos dzīvojošas draudzenes; mēs turpretim turpinājām savu ceļu pa lielceļu un pusdienas ieturējām [79] tā sauktajā Zirņu krogā (*Erbsenkrug*), kur mēs, ņemot vērā vietējos apstākļus, tikām diezgan labi apkalpoti. Mirbaha (*Mirbach*) kungs no Lietuvas un jauka, savā daiļumā uzplaukstoša meitene, kura mātes pavadībā devās, kā likās, uz Rīgu, apsēdās pie mūsu nelielā lauku galda, un, viņām ierodoties, tas ieguva zināmu dzīvīgumu. Pēcpusdienā mēs devāmies tālāk; bet, tā kā mūsu vedējam pie visām viņa pārējām labajām īpašībām piemita tāds trūkums, ka viņš mazliet par daudz mīlēja brandvīnu, un viņam ienāca prātā pēc krievu zemnieku paraduma ļaut savam zirgam brāzties pilnos auļos, tad šīs bezgaumīgās izpriecas sekas bija tādas, ka mēs apgāzāmies, gan bez kāda kaitējuma mūsu personām, tomēr zaudējuši vienu karietes riteni, kurš šajā negadījumā salūza. – Šis nedarbs, kuru ar mums, kā es vienmēr esmu radis ticēt, izspēlēja jautrs sargeņģelis, sagādāja mums prieku, kad *Kandelschen* [?] krogā, kurā bijām iegriezušies, [80] mēs piedzīvojām ainu, kas bija tikpat jautra, cik negaidīta [...]. Nezinādami, ka viesistaba ir jau aizņemta, mēs devāmies iekšā un ieraudzījām skatu, kas izraisīja zināmu izbrīnu: kādu ārkārtīgi trūcīgi ģērbusos, toties miesās varen brangu apustuli, kuram tieši tobrīd bija nodoms ieslēgt savos apkampienos jaunu sievieti. Šādos gadījumos mēdz teikt, ka uz laukiem arī Kupidons kļūstot par dullu velnu. Tādēļ bija tikai dabiski, ka šis skats mūs no šī mācītāja vēl vairāk atsvešināja, pirms es dabūju zināt, ka jaunā persona esot viņa sieva, ar kuru tas pirms divām dienām nosvinējis kāzas un kuru tas, šorīt agri atstājot vecāku māju, bija nodomājis aizvest uz savu garīdznieka mājokli un vēl nekad neaptraipīto laulības gultu. Visiem zināms, ka karavīri un universitātes pametušie studenti [81] nav muļķi, un, tā kā incidents

ar mācītāju kapteinim fon Gersdorfam un man solīja neparasti daudz izpriecas, tad mēs vēlreiz ienācām šajā istabā, lai tuvāk iepazītos ar jauno laulāto pāri. Muļķīgs izbilis mācītāju pilnīgi izsita no savaldīguma, kāds piederētos garīgai personai. Viņš kļuva neaudzināts, lai cik jautrs arī pirms tam nebija izlicies; viņa mīļā sieva, kura kādu laiku bija bijusi kambarjumprava kādā smalkā namā un kura pasauli pazina no nedaudz cita skatu punkta nekā viņas vīra kungs, savukārt mūs saņēma ar nelielu un pēkšņu kauna sārtumu (*Schamrothe*) sejā, tomēr ar šajā zemē ierasto skūpsta sveicienu (*Eintrittskuß*), kurš mūs ar neaudzināto mācītāju no jauna nedaudz samierināja. – Tomēr dīvaina ir šī mode, kura drikst valdīt gan pasaulīgās mājās, bet nekādā ziņā – zem garīdznieka jumta! Skūpsts nabaga laulātā vīra smadzenes sajauca vēl vairāk, un pēc kādas pusstundas viņš kopā ar savu mīļoto otro pusi aizbēga no vietas, kura viņam bija solījusi tik daudz saldu mirkļu [82], lai izglābtu to no iemīlējušos laupītāju rokām! – Mūsu naktsguļa bija slikta, un nākamajā dienā lietus, vētra un pērkons mūs piespieda palikt uz vietas; tomēr mēs kādā krogā, ko sauca par *Kleinmayen*,³⁴ atradām visas ērtības, kādas vien varēja vēlēties. Pēcpusdienā mums ceļā smaidīja lielāka veiksmē un labāki laika apstākļi, un mēs caur Durbi – nelielu pilsētiņu, kurā vēl redzamas kādreizējās pils drupas, vakarā nonācām Rolovas krogā (*Rolofskruge*).³⁵ Šeit mēs pārnakšņojām plikos salmos, ietinušies savos mēteļos, un otrā rītā izbraucām cauri Grobiņai – nedaudz labāk uzbūvētai pilsētai nekā Durbe; tajā ir samērā glīta pils, ko apdzīvo kāds hercoga fogts, un beidzot pusdienas laikā ieradāmies Liepājā.

Es nevarēju Jums par šo pilsētu pastāstīt daudz tāda, lai piesaistītu tai Jūsu uzmanību; jo, lai arī tās tirdzniecība ir [83] labi nostādīta un tajā mīt daudzi bagāti iedzīvotāji, tomēr Liepāja ir vēl sliktāk uzbūvēta nekā Jelgava, jo daudzas mājas tajā ir no koka. Starp visiem pilsētas laukumiem tās rota ir tirgus laukums. Tas ir labs un viscaur bruģēts, un tam visapkārt ir mūra ēkas, kuras, ja arī neizceļas ar sevišķu gaumi, tomēr diezgan patikami izceļas uz pārējo koka ēku fona. Visas pārējās ielas Liepājā ir nebruģētas, un, tā kā vējš no netālu esošajām kāpām bieži atnes sev līdzī veselus putekļu mākonus, tad Jūs viegli varat iedomāties, kādas neērtības šie smilšu pauguri gaišās vasaras dienās sagādā kājāmgājējiem. Skaista ēka, kura labi izceltos arī katrā lielākā pilsētā, ir jaunā baznīca,³⁶ kas pabeigta

pavisam nesen un pārklāta ar itāliešu jumtu; to apjož galerija. – Es jau tiku rakstījis, ka šeit pa daļai dzīvo bagāti ļaudis, [84] un varu vēl pieminēt, ka tiek darīts viss, lai tirdzniecību, kura kopš dažiem gadiem ļoti uzplaukusi, paplašinātu arvien un arvien vairāk – kaut arī smagi piekrautie kuģi var noenkuroties vienīgi reidā, noteiktā attālumā no pilsētas. Man, šajā pilsētā iebraucot, likās uzkrītoši, ka mūsu karieti pa atvērtajiem logiem pavadīja desmitiem ziņkārīgu acu pāru – šī aina tai piešķīra tipiski sīkpiļsonisku izskatu. Tas atkārtojās vienmēr, kad vien kāds no mūsu kompānijas parādījās uz ielas; vienīgi žēl, ka starp daudzajām sieviešu galvām, kas izkārs pa logiem, nebija iespējams ieraudzīt nevienu, kuras vaibstus varētu saukt par daiļiem. Ģimene, kura šeit dzīvo pavisam pieklājīgi, labi domā un viesmīlīgi uzņem, ir kambarkunga Kolbes ģimene. [85] Šeit es atradu jautru garu, viesmīlību, neliekuļotu labvēlību, īsi sakot, visu to, kas mani, pateicoties mūsu krietnā B. ieteikumam, spēja uz visiem laikiem piesaistīt šai mājai. Kad ar viņu runāsi, pastāstiet jel, cik laimīgs es jutos Kolbes mājā. Es jūs apskauju, mans vislabais!

Devītā vēstule

Klaipēdā, 1770. gada 24. jūlijā

Tā nu mēs jau trīs dienas sēžam un gaidām uz labu vēju, lai pa ūdeni varētu doties uz Šākenu³⁷ (*Schaacken*): jo ceļš gar Kuršu jomu plūstošo smilšu dēļ būtu bijis tik grūts un ilgs, ka mēs savu vedēju nekādi nespējām pierunāt aizvest mūs uz Kēnigsbergu pa zemesceļu. – Kas attiecas uz mūsu braucienu no Liepājas līdz šejieni, tad tas bija gandrīz vēl daudz patīkamāks nekā līdz šim: jo, tā kā karstums bija kļuvis gandrīz vai svelmains, [86] mēs izšķīrāmies pa dienu gulēt un turpināt ceļu uz Klaipēdu vienīgi naktīs. Mēs šo priekšlikumu atzinām par tik piemērotu, ka izbraucām no Liepājas pagājušā ceturtdienā ne agrāk kā pulksten septiņos vakarā. Mēs braucām visu cauru nakti, un nākamās dienas rītā ieradāmies Virgā (*Würgen*), kādā Kurzemes muižā. – Ja man būtu tāds talants kā Tomsonam,³⁸ Kleistam³⁹ vai Caharijem⁴⁰ uzburt ainu, kāda šajā ceļojuma vakarā pildīja manu dvēseli ar vispatīkamākajām sajūtām, tad es Jums, mans vislabais, izteiktu, ar kādu svētlaimi mēs, aizsūtījuši sev pa priekšu līdz tuvākajam krogam karieti, soļojām cauri

plašajām druvām, lai savas acis iespējami ilgāk mielotu ar skaistajiem dabas skatiem. Patiesi, šis skats bija brīnišķīgs, jo visi strādnieku pulki, ganāmpulku daudzveidīgās balsis un pat gana stabule [87], kurš, zālē atlaidies, svilpoja savas zemes dziesmu, apkārtņi atdzīvināja vēl jo vairāk, un rietošā saule tai piešķīra jaunu krāšņumu. Labdarīgā dienas valdniece jau raidīja maigus starus pār nogurušo pļāvēju, kurš ar darbīgo sirpi garās rindās bija noguldījis viļņojošo zāli, un drīz pēc tam gavilējoši jaunekļi un meitenes ar sirpjjiem rokās bariem vien cauri druvām steidzās uz netālu esošo muižu. Ar jautru sirdi tie mums, garām iedami, sūtīja vakara sveicienu; meitenes reizēm šķelmīgi iesmējās, kad mēs šad un tad izrādījām savu piekrišanu drosmīgajiem jokiem, ar kādiem svaigās, ziedošās meitenes valdzināja pārdrošākos zemnieku puīšus. Visbeidzot mūsu vērīgo dzirdi vairs nekairināja nekāds pūļa troksnis, mēs uzmeclējām savus ratus un, tumšo ceļu apgaismojošam pilnmēnesim mūs sargājot, devāmies tālāk; pirms saule vēl bija uzlēkusi, mēs nonācām Virgā. – [88] Tā kā gandrīz visos šā nožēlojamā kroga kaktos valdīja nabadzība un netirība, mēs nolēmām bez kavēšanās turpināt savu ceļu, kad pilnīgi negaidīti kāda jauna meitene, kas bija atnākusi no tuvumā esošas bruņinieku muižas, piegāja pie mūsu karietes durvīm un ar cēlu lauciniecisku vienkāršību lūdza mūs ierādīt tai ceturto – brīvo vietu mūsu pajūgā. Lai arī sākumā mēs izbrīnījāmies par šādu pārdrošību, tomēr drīz uzzinājām, ka Papes (*Popensee*) kroņa muiža, kurā viņas tēvs bija pārvaldnieks, ir mums pa ceļam; tā nu mēs tūlīt pat nolēmām ierādīt šai jaukajai zemnieku meitenei vietu, kuru tā lūdza. Šī laipnība, lai cik maza tā būtu, mums atnesa ne tikai nebeidzami daudz pateicības vārdu no šīs mīļās meitenes tēva, bet vēl bez tam tika atalgota ar lielisku maltīti, kas mums garšoja jo labāk arī tādēļ, ka nevienā hercogistes mājvietā mēs līdz šim [89] vēl nebijām atraduši neko tādu, kas spētu ierosināt mūsu apetīti. Ļoti apmierināti mēs, saulei rietot, atstājām šo vietu un naktī sasniedzām Palangu, kur kāds poļu stārstas kā šīs vietas kungs izmantoja savas tiesības, liekot saviem ļaudīm pārmeklēt mūsu bagāžu. –

Tulkojis *Edgars Ceske*

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Tā, piemēram, nešķiet pārliciecināms autora apgalvojums (sk. 6. vēstuli), ka pie visa (pirms tam uzskaitītā) trūcīgā uztura latviešu zemniekiem vienīgās pieejamās garšvielas esot ... safrāns un pipari, savukārt ierastākās Daugavā nozvejotajās zivis esot reņģes un ... zuši (4. vēstule). Tāpat liekas mazticama ziņa par it kā masveidīgajiem nelaiemes gadījumiem (zīdaiņu noslikšanu Daugavā) pareizticīgo kristībā Jordānas svētkos. Vēsturiskajai patiesībai neatbilst informācija, ka 1770. gada 2. aprīlī esot ķeizarienes Katrīnas II kronēšanas astotā gadadiena (patiesībā viņa tika kronēta 1762. gada 22. septembrī /3. oktobrī pēc Gregora kalendāra), tātad aptuveni piecus mēnešus pēc Meijera minētā datuma.
- ² Liellaivas paveids; krieviski *шлюпка*, no holandiešu *sloep*.
- ³ Iespējams, šeit domāta Zaķusala (*Hasenholm*), kas minēta arī J. K. Broces krājumā. – Johans Kristofs Broce (1992). *Zīmējumi un apraksti*. I sēj. Rīga: Zinātne, 70. un 72. lpp.
- ⁴ Ēvalds Kristiāns fon Kleists (*Ewald Christian von Kleist*, 1715–1759), 18. gadsimtā iecienīts vācu dzejnieks.
- ⁵ Nedēļniece – sieviete pirmās nedēļas pēc dzemdībām. Kā izriet no tālākā teksta (sk. 6. vēstuli), vācu augstāko un vidējo kārtu sievietēm Rīgā 18. gadsimtā bijis paradums pieņemt apmeklētājus, guļot gultā, vēl sešas nedēļas pēc dzemdībām.
- ⁶ Pareizi: *Quaerenda pecunia primum est, virtus post nummos*. Tulkojums: “Vispirms jātiecas pēc naudas, tikums seko monētām” (Horācijs, latīņu val.).
- ⁷ Antons Frīdrihs Bišings (*Anton Friedrich Büsching*, 1724–1793), vācu teologs un ģeogrāfs, savā *Magazin für die neue Historie und Geographie* (22 Th. 1767–1783), rakstot par Krievijas Baltijas provincēm, piemin arī Rīgas tirdzniecību (Th. 9, S. 177–226).
- ⁸ Imanuels Justus fon Esens (*Immanuel Justus von Essen*, 1719–1780), Rīgas Doma baznīcas virsmācītājs (kopš 1760. gada).
- ⁹ Uz Esena vērtīgo bibliotēku un īpaši uz rokrakstu kolekciju norāda arī Johans III Bernulli. – Johann III Bernoulli (1780). *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preußen, Curland, Rußland und Pohlen in den Jahren 1777 und 1778*. Bd. 6. Leipzig, S. 10–11.
- ¹⁰ Fēgezaku dzimtas izcelsme saistīta ar Minsteres apkārtni; tās pārstāvji Livonijā pazīstami kopš 15. gadsimta beigām. No šīs dzimtas nākuši vairāki Rēveles (Tallinas), Rīgas un Tērbatas (Tartu) rātskungi un birģermeistari. 1664. gadā Fēgezaki iecelti dižciltīgo kārtā. Dzimtai dažādos laikos piederējusi Anniņmuiža, Vites, Ķieģeļu, Lorbergu, Kleistu, Vaidavas, Raiskuma un citas muižas, kā arī Vējaķusala Daugavā pie Rīgas. Tekstā kolekcijas sakarā minētais rātskungs ir Gothards fon Fēgezaks (*Gotthard von Fegesack*, 1723–1792) jeb Gothards V fon Fēgezaks, kuru tā dēvē, lai atšķirtu no priekšgājējiem ar identiem vārdiem.

- ¹¹ Ar naturālījām 18. gadsimtā minētajā kontekstā saprata dabas vēstures, zooloģijas, botānikas, mineraloģijas u.c. objektus: pārakmeņojumus, iežus, izbāžņus, herbārijus utt.
- ¹² Meijeram acīmredzot vēl nebija pieejama Rīgas ārsta Nikolausa fon Himzela bagātīgā naturāliju kolekcija, kuru Himzela māte Katarīna, izpildot dēla novēlējumu, dāvināja Rīgas pilsētai trīs vai četrus gadus vēlāk – 1773. gadā. Savukārt Johans III Bernulli 1777. un 1778. gada Rīgas apmeklējuma aprakstā diezgan atzinīgi novērtē gan Himzela, gan citu ridzinieku dabaszinātniskās kolekcijas. Tieši Meijera piezīme, ka no naturālījām viņš Rīgā “neesot atradis neko”, iespējams, bija tā, kas pamudinājusi Bernulli izteikties, ka Meijera darbā esot “daudzi balti plankumi”. – Johann III Bernoulli (1779). *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preußen, Curland, Rußland und Pohlen in den Jahren 1777 und 1778*. Bd. 3. Leipzig, S. 258, 266.
- ¹³ Šādas pašas kamanas – ratus apraksta arī G. Merķelis: “.. arī visi bagātnieki līdzās savām kariatēm turēja šīs dīvainās kulbas. Tās, tāpat kā zaru rati, bija zemnieku roku darbs. Rati sastāvēja no platas četrstūra kastes, kas sasista no apdedzinātiem, tumšiem dēļiem, kuros zemnieku rokas ar nazi bija iegriezušas dažādas figūras, īpaši smailus četrstūra izcilnīšus. [...] Rati bija tik plati, ka tajos varēja ievietoties veselas ģimenes.” – Garlībs Merķelis (1969). *Izlase*. Rīga: Liesma, 323. lpp. – Par tām runā arī J. K. Broce, piemērinot, ka Rīgā šis satiksmes līdzeklis senāk esot lietots bieži un pat rātskunga sievas tajā braukušas uz baznīcu vai ciemos, bet tagad (t.i., 18. gs. beigās) tajos braucot vienīgi amatnieku sievas sliktā laikā. – Broce. *Zīmējumi un apraksti*. I sēj., 118. lpp.
- ¹⁴ Krieviski *Масленица*, tātad Meteņa vai Vastlāvja nedēļa.
- ¹⁵ Pārveidots franču *traitement* – viesu uzņemšana.
- ¹⁶ Iespējams, šeit domāta tajos laikos diezgan bieži sastopamā situācija, kad saimniekam bija bērni no divām vai vairāk sievām. Tādā gadījumā jaunākā dēla māte, ja tā bija dzīva, varēja pārņemt saimniecības vadību un vēlāk sekmēt māju nonākšanu sava dēla rokās. Tomēr, tā kā 18. gadsimtā visa zemnieka manta vēl juridiski piederēja muižas īpašniekam, ne vienmēr pastāvēja garantija, ka mirušā saimnieka mājas un to inventārs noteikti nonāks viņa pēcnācēju lietojumā.
- ¹⁷ Matrona – no latīņu *matrona* – cienījama vecāka gadagājuma precēta sieviete, kundze.
- ¹⁸ Bruņinieku muiža – feodāls zemes valdījums ar īpašu statusu resp. privilēģijām. Bruņinieku muižas bija atbrīvotas no nodokļiem, to īpašniekiem bija tiesības personiski piedalīties un balsot landtāgos, kā arī dažādas t.s. reāltiesības: turēt krogus un tirgus uz savas zemes, darīt alu un dedzināt degvīnu, kā arī medību, zvejas, patronāta (mācītāju iecelšanas) u.c. Līdz 1866. gada reformai bruņinieku muižas drīkstēja piederēt vienīgi imatrikulētajiem (īpašā bruņniecības sarakstā jeb matrikulā ierakstītajiem) muiž-

niekiem. Matrikula pārvērta tajā ierakstītās muižnieku dzimtas par īpašu korporāciju, atdalītu no pārējās muižniecības. Bez tiesībām uz bruņinieku muižām imatrikulētajai muižniecībai (bruņniecībai) piederēja arī citas svarīgākās tiesības: vienīgi pie tās piederošie muižnieki drīkstēja ieņemt amatus augstākā līmeņa valsts pārvaldē. Vienkāršajai muižniecībai – t.s. landzasiem (*Landsassen, Landschafft*) šādu tiesību nebija. 1747. gadā Vidzemes bruņniecības matrikulā bija ierakstītas 172 muižnieku dzimtas, no tām pirmo vietu ieņēma 52 dzimtas, kuru priekšteči šeit bija dzīvojuši jau Livonijas laikos. 1759. gadā landtāgs pieņēma lēmumu, ka jaunus locekļus matrikulā var uzņemt vienīgi ar landtāga $\frac{3}{4}$ balsu vairākumu.

¹⁹ No franču *la pose* – mākslota, liekuļota izturēšanās.

²⁰ Ekstrapasta kariete atšķirās no parastās pasta karietes ar to, ka brauciens tajā noritēja bez pārtraukuma, arī naktīs. Lai brauciens netiktu aizkavēts zirgu pārguruma dēļ, aizjūgam blakus vai aiz tā piesieti rikšoja viens vai vairāki brīvi zirgi, ar kuriem laiku pa laikam nomainīja karieti velkošos zirgus. Protams, brauciens šādā kariatē bija attiecīgi dārgāks.

²¹ Kurzemes hercogs Ernsts Johans Bīrons (*Ernst Johann von Biron*, 1690–1772).

²² Proti, pēc Ernsta Johana Bīrona aresta (1740. gada novembrī) un vēlākās izsūtīšanas uz Sibīriju.

²³ Ferdinands (1655–1737), pēdējais Kurzemes hercogu Ketleru dinastijas pārstāvis, hercoga Jēkaba Ketlera ceturtais dēls. Ilgu laiku kalpoja Polijas armijā, sasniedzot ģenerāļa pakāpi. Kad 1698. gadā Kurzemes hercoga tronī nāca mazgadīgais Frīdrihs Vilhelms, Polijas karalis, pretēji 1617. gadā pieņemtajai Kurzemes satversmei jeb Valdības formulai (*Formula Regiminis*), saskaņā ar kuru hercoga mazgadības gadījumā pavaldonība bija jānodod hercogistes virspadomniekiem no Kurzemes augstākās aristokrātijas vidus, par Frīdriha Vilhelma aizbildni un pavaldoni iecēla Ferdinandu. Tas bija sākums pastāvīgām ķildām starp Ferdinandu un virspadomniekiem. Ziemeļu kara sākumā Ferdinands cīnījās pret Zviedriju, taču tika sakauts un bēga uz Dancigu. Pēc Frīdriha Vilhelma nāves 1711. gadā Ferdinands mantoja Kurzemes tronī, taču izvēlējās hercogisti pārvaldīt no Dancīgas. Tas bija otrais satversmes pārkāpums, jo tā noteica, ka hercoga prombūtnes laikā hercogisti pārvalda virspadomnieki. Drīz pēc tam Ferdinandam izcēlās vēl asākas sadursmes ar virspadomniekiem. Kurzemes muižnieki sapulcējās īpašā “brālīgā konferencē” un nolēma vērsties pie Polijas karaļa ar lūgumu iecelt komisiju sūdzību pret hercogu izmeklēšanai. Šis komisijas lēmums bija hercogam nelabvēlīgs, kas vēl vairāk nostiprināja Kurzemes muižnieku pozīcijas un neatkarību. 1737. gadā, neatstājot pēcnācējus, hercogs Ferdinands mira, un ar Krievijas atbalstu tronī ieguva Ernsts Johans Bīrons, aizsākot Bīronu dinastiju.

²⁴ Bartolomeo Rastrelli projektētajā Jelgavas pili hercoga ģimene ievācās tikai 1772. gada 8. decembrī.

- ²⁵ Saksijas Kārlis Kristiāns Jozefs, arī Saksijas Kārlis (1733–1796), no 1758. līdz 1763. gadam Kurzemes hercogs. Kopš 1740. gada, kad Ernsts Johans Bīrons atradās apcietinājumā un vēlāk trimdā, Kurzemes hercogisti pārvaldīja virspadomnieki. Drīz pēc Septiņgadu kara sākuma Polijas karalis Augusts III iecēla Kurzemes tronī savu dēlu Kārli. 1762. gadā Katrīna II atdeva Ernstam Johanam Bīronam tiesības uz Kurzemes hercogisti, bet Saksijas Kārlis atteicās atdot savu varu Bīroniem. Kurzemes muižniecība sašķēlās divās daļās: pirmā (“ernestīnieši”) atbalstīja Bīronu, otrā (“karolīnieši”) – hercogu Kārli. Tikai pēc pusgada, neizturot Krievijas karaspēka uzsākto blokādi, Kārlis atstāja Jelgavu.
- ²⁶ Pēteris Bīrons (1724–1800), hercoga Ernsta Johana Bīrona dēls, no 1770. (juridiski) vai 1769. (faktiski) līdz 1795. gadam Kurzemes hercogs.
- ²⁷ 1768. gada rudenī hercogs Ernsts Johans Bīrons pārcieta infarktu; 8. decembrī viņš sastādīja testamentu par labu savam dēlam Pēterim, bet nākamā, t.i., 1769. gada 25. novembrī atteicās no hercogistes troņa. 1770. gada 25. jūlijā jaunais hercogs Pēteris Bīrons nodeva zvērestu Kurzemes muižniecībai.
- ²⁸ Karoline Luīze, Valdekas un Pirmontas princese (*Caroline Louise von Valdeck und Pyrmont*, 1748–1782), hercoga Pētera Bīrona pirmā sieva.
- ²⁹ Brīvkungs (vācu val. *Freiherr*) – tiešais valdnieka vasalis ar neierobežotu jurisdikciju savās zemēs, sākotnēji amats, vēlāk – viens no augstākajiem aristokrātijas tituliem. Vācu valstīs, Zviedrijā un Somijā tam atbilda barona tituls. Šis tituls tika piešķirts pat ne visiem imatrikulētajiem muižniekiem: ar 1862. gada Krievijas senāta lēmumu barona titula lietošanas likumība tika atzīta tikai 69 Kurzemes un 29 Vidzemes muižnieku dzimtām.
- ³⁰ Bruņinieku (bruņniecības) sols (*Ritterbank*) – tas pats, kas dižciltīgo matrikula (sk. 18. piez.). Šaurākā nozīmē – arī komisija, kas šādas matrikulas sastādīšanai tika izveidota (Kurzemē tā darbojās no 1620. līdz 1634. gadam) un hercogistes matrikulā ierakstīja 110 dzimtas; līdz 1642. gadam imatrikulēja vēl 9 dzimtas. Sarakstu apstiprināja landtāgs un vēlāk Polijas karalis. Pēc tam jaunu dzimtu uzņemšana dižciltīgo matrikulā bija iespējama vienīgi ar landtāga balsu vairākumu un Kurzemes hercoga, kā arī Polijas karaļa apstiprinājumu. Kurzemes dižciltīgo matrikula bija vērsta galvenokārt pret poļu, vēlāk arī Krievijas dienestā esošo muižnieku ieplūšanu Kurzemes hercogistē, uz ko pastāvēja Polijas un Krievijas valdnieki (pazīstamākais piemērs – Ernsta Johana Bīrona dzimtas uzņemšana Kurzemes dižciltīgo matrikulā 1730. gadā, kas notika Krievijas spiediena ietekmē). Šķiet, tieši šos muižniekus Meijers domā, runādams par “jaunajiem muižniekiem”.
- ³¹ Proti, pret rīdziniekiem.
- ³² Fon Gersdorfi (*von Gersdorff*) – Silēzijā cēlusies vācu muižnieku dzimta. Kāds no tās pārstāvjiem nodibināja dzimtas vācbaltiešu atzaru, 1602. gadā ierazdamies Vidzemē Polijas dienestā. Dažādos laikos Gersdorfu īpašumā atradās Augstrozes, Blomes un citas muižas. 1747. gadā dzimtas Repas

- muižas Dienvidigaunijā (*von Glasenapp a. d. H. Repshoff*) atzars uzņemts Vidzemes bruņniecības matrikulā.
- ³³ Fon Glāzenapi (*von Glasenapp*) – vācbaltiešu muižnieku dzimta, kuras pārstāvji Livonijā izsekojami līdz 16. gadsimta pirmajai pusei, kad tie bijuši Rīgas arhibīskapa vasaļi. Glāzenapu īpašumā dažādos gadsimtos bija Duntes, Ziemeru, Trepes un Kārķu muižas, kā arī vairākas muižas Igaunijā. 1747. gadā dzimtas Saluses (Dienvidigaunijā) atzars tika uzņemts Vidzemes bruņniecības matrikulā.
- ³⁴ Mazilmājas krogs.
- ³⁵ Rolovas (*Roloff*) muižas krogs.
- ³⁶ Domāta Liepājas Trīsvienības baznīca. Lai gan tā bija iesvētīta jau 1758. gadā, tomēr nebija vēl gluži pabeigta: tornim trūka divu augšējo stāvu, interjers nebija krāsots un apzeltīts, arī ērģeles izrādījušās sliktas un bijušas jāizmet. – Imants Lancmanis (1983). *Liepāja no baroka līdz klasicismam*. Rīga: Zinātne, 77. lpp.
- ³⁷ Šākēna – nocietināta pils (līdz mūsdienām saglabājušās tikai tās drupas) un draudze Austrumprūsijā, Sembas pussalas ziemeļos. Apmēram 3 km no tās, pie pašas jūras, atradies zvejnieku ciems Šāksvīte (*Schaaksvite*), kas kalpojis arī kā osta. Tagad – Kaļiņingradas apgabala Gurjevskas rajona Ņekrasovskas pilsētas teritorijā.
- ³⁸ Džeimss Tomsons (*James Thomson*, 1700–1748), ievērojams 18. gadsimta angļu dzejnieks, poēmas “Gadalaiki” (*“The Seasons”*) sacerētājs un himnas “Valdi, Britānija, jūrās!” (*“Rule, Britannia!”*) vārdu autors.
- ³⁹ Sk. 4. piez.
- ⁴⁰ Justus Frīdrihs Vilhelms Caharije (*Justus Friedrich Wilhelm Zachariae/Zachariä*, 1726–1777), vācu rakstnieks, tulkotājs, komponists un grāmatu izdevējs.